

AKLIYYÛN

(bk. AKIL).

**AKMAHMUDZÂDE
MEHMED ZEYİNİ EFENDİ**

(bk. MEHMED ZEYİNİ EFENDİ).

AKMANASTIR

Konya ile Sille arasında
Mevlânâ'nın ziyaret ettiği
bir Ortodoks Bizans manastırı.

Türk-İslâm tasavvuf tarihinde Deyri-eflâtun olarak adı geçen bu manastır, cephesi açık renkte tabii kaya içine oyularak yapılmış olduğu için halk arasında Akmanastır diye tanınmıştır. Selçuklu kaynaklarındaki Deyri-eflâtun, yani "Platon'un manastırı" adı ise Konya'da Türk devrinde de çok yaygın olan İlkçağ felsefesinin temsilcisi Platon'un (Eflâtun) hâtırası ile ilgilidir. Evvelce görülerek kopyası alınan Rumca kitâbesine göre Akmanastır, 1067 yılında Markos adında bir keşiş tarafından Spilaiotissa, yani "Mağara Meryemi" adına kurulmuştur. Bu manastır esasında, aslen Konyalı olup, III-IV. yüzyıllarda yaşamış ve Filistin'de Beytüllahm (Betlehem) dışında dağlık ve çorak bir yerde su bularak bir manastır kurmuş ve ölünce oraya gömülmüş olan aziz Hagios Khariton adına yapılmıştı. Bir süre sonra oradan göç eden keşişlerin Konya yakınında Akmanastır'ı kurdukları ve bu sebeple 1067 tarihli kitâbenin de bir tamir veya genişletmeye işaret ettiği tahmin edilmektedir. Bu dinî tesisin ilk nüvesi IX-X. yüzyıllarda kurulmuş olmalıdır. Akmanastır'da bulunan ikinci Rumca kitâbeden ise, buradaki kilisenin Mağara Merye-

mi'ne ithaf olunduğu ve Bizans İmparatoru II. Andronikos ile Selçuklu Sultanı Keykâvus'un oğlu Sultan II. Mesud'un saltanatları sırasında, patriklik makamında Gregorios varken, 1289 yılında keşiş Mattheos ile Higoumenos (manastırın başrahibi) tarafından tamir ve tezyin ettirildiği anlaşılmaktadır. Yine burada, bu tamiri yaptıran keşiş ve başrahip Mattheos'un 1298 tarihli mezar taşı kitâbesi de bulunmuştur.

Evvelce manastırın avlusunda bulunan ve Selçuklu sandukaları biçiminde olan bir mezarın üstündeki kitâbede, burasının, 1297'de ölen Bizans imparatorları soyundan İoannes Komnenos Mavrozomes'in torunu ve İoannes Komnenos'un oğluna ait bir mezar olduğu yazılıdır. Bazı araştırmacılar (Hasluck) ölünün adını Mikhael Emîr Arslanes olarak okumuşlar, bazıları (Witteck) ise Mikhael Amiras Olanes şeklinde açıklamışlardır. Bu sonuncu çözümü daha sonra değiştiren Wittek, Amiras Olanes (Emîr oğlanı veya oğlu) şeklindeki açıklamanın doğru olmayıp bunu "Emîr'in arslan oğlu" şeklinde anlamanın daha doğru olacağını ileri sürmüştür. Şimdi Konya Müzesi'nde bulunan bu mezar taşının, Bizans imparator soyundan olduğu halde Selçuklu hizmetine giren ve hayatının sonunda Akmanastır'a keşiş olarak çekilen Emîr İoannes Komnenos'un yine hristiyan olarak ölen oğluna ait olduğu kesindir.

İbn Bibî'nin Selçuklular tarihinde, Sultan Alâeddin Keykubad'a (1219-1237) karşı bir komployu haber verdiği için kendisine beylerbeyilik verilen ve hükümdarın sadık bendelerinden olan bir Emîr Komnenos'tan bahsedilir. Akmanastır'a 1297'de defnedilen Mikhael, Sultan Gıyâseddin Keyhusrev'in (1192-1196) Bizans'a sığındığı sırada yanında misafir olup kızıyla evlendiği ve sonra berabe-

rinde Konya'ya getirdiği kayınbabası Mavrozomes'in ailesine mensup bir kişidir. Yani bu mezar meşhur Mavrozomes veya Komnenos'a ait değil, sadece onların hristiyan olarak ölmüş bir torunlarına aittir.

Burada rastlanan diğer tarihsiz bir mezar taşında ise "... pek asil kişilerden... pek ulu zatın oğlu Akhi..."nin yattığı ifade olunmaktadır. Rumca bir kitâbede "Ahi" adında soylu bir hristiyanın anılması da şaşırtıcıdır. Önce Sille'ye götürülen, sonra Konya Müzesi'ne taşınan bir başka mezar taşı, 1301'de ölen Nikollaos oğlu Abraam'a aittir. Böylece Akmanastır'ın Selçuklu devrinde büyük bir Hristiyanlık merkezi olarak yaşadığı ve hatta Türkler'in hizmetine girmiş, ancak dinlerini muhafaza etmiş Bizanslılar'ın burada gömüldükleri anlaşılmaktadır.

Bu manastırın Türk tasavvuf tarihinde de ayrı bir yeri vardır. Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbü'l-Ârifîn*'inde anlatıldığına göre, Deyri-eflâtun'un başrahibi бүтүн ruhanîlerin ileri gelenlerinden yaşlı ve engin bilgili bir kişiydi. Eflâkî'nin rivayetine göre, Mevlânâ Celâleddin bir gün bir dağın eteğinde bulunan bu manastıra gelerek burada içinde soğuk su çıkan mağaranın (ayazma) dibine kadar inmiş, yedi gün yedi gece o soğuk su içinde oturmuş, sonra kendisinden geçmiş bir halde dışarı çıkıp geri dönmüştür. Yine Eflâkî'ye göre, Mevlânâ'nın torunu Ulu Ârif Çelebi de arkadaşları ile Akmanastır'a gelir, çok bilgili ihtiyar başrahip ile sohbet edermiş. Bir gün başrahip onlara Mevlânâ'nın kerâmetlerini anlatarak "... Onun candan bir kulu olduğunu ..." söylemiş ve İslâm dininin yüceliğini gösteren bir menkıbesini anlatmıştı. Mevlânâ'nın içinde itikâfa çekildiği bu ayazma Selçuklu devrinde müslümanlar tarafından ziyaret yeri haline geldiğinden, manastırda bir de mescid yapılmış ve buraya vakıflar bağışlanmıştı. Manastır, Kurtuluş Savaşı'na kadar Rumlar tarafından yaşatılmış, 1923'te boşaltıldıktan sonra hızla harap olmuş, önündeki ek binaları yıkılıp ortadan kaldırılmış, sadece kaya içine oyulmuş kilisesi, bir şapeli ve bazı hücreleriyle içinde su bulunan kuyu kalmıştır. 1964'te ise burası askerî depo olarak kullanılıyordu. Halen askerî bölge içinde bulunmaktadır.

Evvelce belki taş ocağı olarak kullanıldığı için, kilise ve hücreler düz bir sahtih halinde kesilmiş bulunan bir yama-

Akmanastır'ın
cepheden
görünüşü -
Sille /
Konya

çin içine sıra halinde oyulmuştu; bunun önündeki düzlük ise 1923'e kadar manastırın iç avlusu vazifesini görmekte idi. Düzlüğün diğer yanında ise boydan boya kâgir yapı ek binalar uzanıyordu. Dört pâyeli haç biçiminde oyulan kilisenin duvarlarında önceleri muhtemelen fresko resimler de vardı. Fakat 1964'te duvarlar tamamen çıplak haldeydi ve mescidin izine rastlamak da mümkün olmamıştı. Bu belki, bir kısmı ayazmanın üstünde olan kâgir ek binada idi. Akmanastır, esasında bir Bizans dinî kuruluşu olmakla beraber Selçuklu tarihi ve İslâm tasavvufu ile sıkı bağlantısı olan bir eser hüviyetini kazanmıştır. Akmanastır aynı zamanda Selçuklu devrinde Hristiyanlığa karşı gösterilen geniş müsamahayı da vurguluyordu.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifîn* (nşr. Tahsin Yazıcı), Ankara 1976, I, 294, 551 ; a.mlf., *Âriflerin Menkıbeleri* (trc. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1964, s. 284, 533; N. Bees, *Die Inschriftenaufzeichnung des Kodex Sinaiticus und die Maria-Spiläotissa-Klosterkirche bei Sille*, Berlin 1922; F. W. Hasluck, *Christianity and Islam under the Sultans*, Oxford 1929, I, 56, 86; II, 372; Semavi Eyice, "Akmanastır (S. Chariton) in der Nähe von Konya", *Polychordia-Festschrift Franz Dölger*, Amsterdam 1967, II, 162-183; a.mlf., "Konya ile Sille Arasında Akmanastır, Manâkıb al-Ârifîn'deki Deyr-i Eflâton", *ŞM*, VI (1966), s. 135-160; P. Wittek, "L'építaphe d'un Comnène a Konia", *Byzantion*, X (1935), s. 505-515; a.mlf., "Encore l'építaphe d'un Comnène", *a.e.*, XII (1937), s. 207-211.

SEMAYİ EYİCE

AKMANSÜ, Hâlid

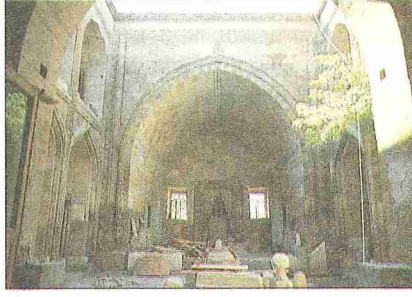
(bk. DADAYLI HÂLİD BEY).

AKMEDRESE

Niğde'de

Karamanoğulları devrinde yapılmış bir medrese.

İlk yapıldığında büyük ihtimalle muhtemelen taçkapısının ve taşlarının beyazlığından dolayı Akmedrese olarak adlandırılan bu değerli sanat eseri, kitâbesine göre 812'de (1409-10) Karaman beyi Alâeddin'in oğlu Alâeddin Ali Bey tarafından yaptırılmıştır. İstanbul'da Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan vakfiyesi Rebîülevvel 818'de (Mayıs 1415) tertip ve bir yıl sonra tasdik edilmiştir. Bu vesikaya göre medrese o zaman Yuğutaş denilen mahallede inşa edilmiş, Hanefî ve Şâfiî mezhebine göre

Akmedrese'nin avlusu ve ana evyanı

re eğitim yapmak üzere vakfedilmiştir. Medresenin evkafı arasında Niğde be-desteni, buna bitişik han, Meydan mahallesinde çifte hamam, birçok dükkân, arazi, değirmen, bağ vb. bulunmaktadır.

Akmedrese ortası avlulu, çift katlı medreselerin en güzellerindendir. Cephesinin ortasını yüksek ve çok zengin biçimde işlenmiş mermerden bir taçkapı süsler. Üst kat bu cephede kaş kemerli ikiz pencereler halinde dışarı açılmıştır. Ancak geç devirlerdeki bir tamirde bu zarif pencereler bozularak yerlerine düz pencereler yapılmış ve dışarıdan üst kata çıkışı sağlayan merdivenler ilâve edilerek cephenin âhengi bozulmuştu. Fakat Türk mimarisinde bir yenilik olan bu ikiz pencereli galeri son yıllarda yeniden eski biçimine dönüştürülmüştür. Pâyelerle yapılmış bir reva-kin çevirdiği avlunun bir tarafında yazlık büyük mescid evyanı vardır. Alt kat-ta tonozlu on hücre ile büyük evyanın iki yanında kubbeli birer mekân yer alır. Üst katta içten merdivenle ulaşılan ve cephedeki ikiz pencereleri sayesinde havadar bir cihannümâ* biçiminde olan iki mekândan başka revakların gerisin-

de tonozlu sekiz hücre vardır. Buradan iki merdiven, kubbeli mekânların üstünden medresenin damını teşkil eden taş döşeli terasa çıkışı sağlıyordu.

Akmedrese'yi yaptıran Ali Bey'in nerede öldüğü ve kabrinin nerede bulunduğu bilinmiyor. Medresenin eyvan mescidinin iki tarafındaki kubbeli mekânlardan birinin kısıklı dersane-mescid olduğuna, diğerinin ise bazı benzerlerindeki gibi bânisinin türbesi olarak düşünüldüğüne ihtimal verilebilir. Taçkapının itinalı ve çok zengin süslemesine karşılık diğer kısımlarda büyük bir sadelik hâkimdir. Fakat burada da ince bir zevk mahsulü halinde taş üzerine oyma süslemeler görülür. Akmedrese halen müze olarak kullanılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie*, Paris 1931, I, 137-142; E. Diez v.dgr., *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul 1950, s. 166-175; Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri*, İstanbul 1970, I, 194-201; Uzunçarşılı, "Karamanoğlu Ali Bey Vakfiyesi", *VD*, II (1942), s. 45-80; A. S. Ülgen, "Niğde'de Akmedrese", *a.e.*, s. 81-82.

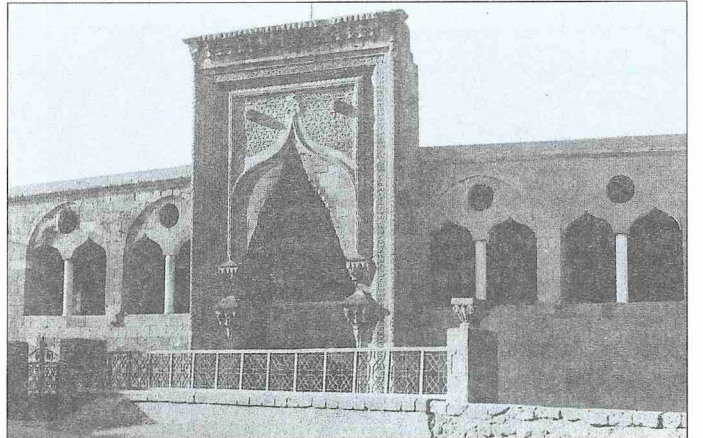

SEMAYİ EYİCE

AKMER CAMİİ

Kahire'de
Fâtımîler devrine ait camî.

Kitâbesine ve kaynaklara göre 519 (1125) yılında Halife Emîr Ebû Ali el-Mansûr zamanında Vezir Me'mûn el-Batâihî tarafından yaptırılmıştır. İki sokağın kavşağında köşeyi dolduracak surette inşa edilen camiyi, 799'da (1396-97) Sultan Berkuk'un veziri Emîr Yelboğa b. Abdullah iç avluda şadırvan ve bir minare ilâve ederek tamir ettirmiş, ayrıca nakışları, mavi renk ve altın yaldızla boyatmıştır. Minare 1412'de bir daha yeni-

Akmedrese'nin
giriş
cephesi -
Niğde